

Деякі роздуми щодо майбутнього пенсійної системи України

Кожен раз перед президентськими або парламентськими виборами ми чуємо від наших можновладців гасла про справедливі пенсії, що нарешті наші пенсіонери будуть мати справедливу винагороду за роки своєї праці й здобудуть гідне життя. Вже ми чули й про пенсію у 500 євро, й що пенсіонери зможуть собі дозволити подорожувати Європою та випити чашечку віденської кави.

Дійсно, обіцянки про підвищення пенсій вигідно використовувати саме перед виборами, адже люди похилого віку є найбільш довірливими та дисциплінованими виборцями. В Україні, як і в більшості країн Європи, спостерігається «старіння населення». За статистикою вже сьогодні на двох працюючих припадає троє пенсіонерів, і в подальшому експерти прогнозують загострення демографічної кризи. Незважаючи на обіцянки та сподівання, з кожною пенсійною реформою стан пенсійної системи погіршується. Перерахунки, які залежать то від загального трудового стажу роботи, то від страхового стажу, то від розміру заробітної плати, позитиву не дали, за виключенням окремих категорій пенсіонерів, як правило наближених до влади. Проте і пенсійний вік збільшується.

Тому сьогодні, коли ми чуємо від нової влади заяви про чергову пенсійну реформу, обіцянки кращого майбутнього, ми вже не зовсім довіряємо, а намагаємося аналізувати та розібратися, де в черговий раз нас хочуть ошукати.

Пенсійна система України у сучасному вигляді діє з 2004 року та **формально складається з трьох рівнів пенсійного забезпечення.**

Передбачалось, що пенсійні виплати майбутнім пенсіонерам будуть формуватися з трьох незалежних джерел, що дозволило б диверсифікувати та збалансувати пенсійну систему, та підвищити рівень життя осіб пенсійного віку.

Перший рівень – традиційна солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування, виплата пенсій здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді, або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою одержання пенсійних

виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

На сьогоднішній день перший та третій рівень пенсійного забезпечення працюють, другий рівень мав запрацювати з 2019 року. Через те що третім рівнем суто добровільного пенсійного забезпечення користуються дуже малий відсоток, в основному матеріально забезпечені громадяни, детально зупинятися на ньому не будемо.

Більшості громадян зрозумілим є перший рівень, оскільки всі звикли, що при досягненні пенсійного віку держава зобов'язана забезпечити громадянина по життєвою пенсією не нижче визначеного розміру. Але, через постійний брак коштів в Пенсійному фонді України, цього року дефіцит Пенсійного фонду складає близько 30 мільярдів гривень, бажаного підвищення пенсій не відбувається. Чим далі, тим частіше можна почути розмови, що молодь, яка сьогодні працює, вже не буде отримувати пенсію з солідарної системи. Тому, протягом останніх 15 років уряд постійно намагається запустити другий рівень пенсійного забезпечення.

Голова Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Галина Третякова та Міністр соціальної політики України Юлія Соколова сьогодні ініціюють запровадження саме другого рівня пенсійного забезпечення, анонсує його запровадження найближчим часом.

Але, нагадаємо, що другий рівень (накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування) не є якимсь ноу-хау України, цим шляхом пройшло вже багато країн, які мали як позитивний так і негативний досвід його застосування. Нажаль, як засвідчує світова практика, більше було негативного досвіду.

Спробуємо розібратись.

Країни, які зіткнулись з проблемами старіння населення та забезпечення стабільності пенсійних систем соціального забезпечення, також бачили порятунок у переході на накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В період з 1981 по 2014 рр. тридцять країн повністю або частково перейшли на цю систему:

- чотирнадцять країн Латинської Америки - Чилі (1981р.), Перу (1993р.), Аргентина та Колумбія (1994 р.), Уругвай (1996 р.), Багатонаціональна Держава Болівія, Мексика та Боліваріанська Республіка Венесуела (1998 р.), Сальвадор (1998 р.). Нікарагуа (2000 р.), Коста-Ріка та Еквадор (2001 р.), Домініканська Республіка (2003 р.), Панама (2008 р.);

- чотирнадцять країн із Східної Європи та колишнього Радянського Союзу - Угорщина та Казахстан (1998 р.), Хорватія та Польща (1999 р.), Латвія (2001 р.), Болгарія, Естонія та Російська Федерація (2002 р.), Литва та Румунія (2004 р.), Словаччина (2005 р.), Македонія (2006 р.), Чехія (2013 р.) та Вірменія (2014 р.);

- дві країни Африки – Нігерія (2004 р.) та Гана (2010 р.).

Станом на 2018 р. вісімнадцять країн повторно провели пенсійну реформу та повністю або частково скасували другий рівень пенсійного

забезпечення: Боліваріанська Республіка Венесуела (2000 р.), Еквадор (2002 р.), Нікарагуа (2005 р.), Болгарія (2007 р.), Аргентина (2008 р.), Словаччина (2008 р.), Естонія, Латвія та Литва (2009 р.), Багатонаціональна Держава Болівія (2009 р.), Угорщина (2010 р.), Хорватія та Македонія (2001 р.), Польща (2011 р.), Російська Федерація (2012 р.), Казахстан (2013 р.), Чехія (2016 р.) та Румунія (2017 р.).

Значна частина країн відмовилася від обов'язкової накопичувальної системи після глобальної фінансової кризи у 2008 р., коли її недоліки стали очевидними.

З досвіду більшості країн, які скасували загальнообов'язкову накопичувальну систему, враховуючи проаналізовані дані щодо негативних соціальних та економічних наслідків її запровадження, можна стверджувати, що експеримент зазнав невдачі.

Експерти виділяють цілу низку проблем, пов'язаних з обмеженням функціонування другого рівня пенсійного забезпечення, а саме:

- рівні охоплення залишалися на початковому рівні або зменшувалися;
- зменшилися розміри пенсійних виплат;
- стан фінансового ринку та демографічні ризики перемістилися на фізичних осіб, зросла гендерна нерівність та нерівність доходів;
- погіршився соціальний діалог.

Крім того, високі витрати перехідного періоду, що стосуються реформ, вплинули на дефіцит бюджету; адміністративні витрати приватних пенсійних фондів були набагато вищими. Обіцянка, що індивідуальні рахунки сприятимуть розвитку ринків капіталу в країнах, що розвиваються, не стала реальністю, за дуже невеликим винятком.

На сьогоднішній день вище наведені країни відновлюють, або вже відновили державну солідарну пенсійну систему. Світовим країнам не вдалося віднайти ефективних інструментів, які б дозволили протягом багаторічного періоду не тільки зберегти накопичення громадян, але й примножити їх.

Постає питання, чи варто нам наступати на ті ж граблі?!

Міжнародна організація праці впродовж останніх декількох років досліджувала умови та можливості впровадження в Україні загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Проведено низку заходів за участю профспілок, у яких приймали участь й представники Профспілки металургів і гірників України. Зокрема, у 2019 році проведено: Тренінг з питань впровадження накопичувальної пенсійної системи в Україні та Трестороння зустріч з питань майбутнього пенсійної системи України (за участі Міністерства соціальної політики України, Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів та Міжнародної організації праці).

В результаті проведених досліджень, обговорень, вивчення економічної та політичної ситуації в Україні **експертне середовище дійшло висновку - в**

умовах сьогодення Україні не рекомендується запровадження пенсійної системи другого рівня.

Основними передумовами такого висновку є те, що:

- поточна ситуація на світовому ринку та в Україні є несприятливою для приватизації пенсій;

- впровадження другого рівня не вирішують проблем державної пенсійної системи, але може створити додаткові проблеми;

- Україна повинна вивчити досвід інших країн і уникати тих самих помилок;

- працівники повинні бути належно поінформовані, як працює пенсійна система другого рівня;

- будь-який додатковий фінансовий ресурс повинен бути спрямований на державну пенсійну систему, одночасно Україна повинна всіма засобами вдосконалювати податкову дисципліну.

Сподіваємось, що Український уряд не буде вчитись на своїх помилках, не почне експериментувати на найманих працівниках, а вивчивши досвід інших країн вживатиме заходів з посилення солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

А що робити з накопичувальною системою?

Її ніхто не відміняв і вона має право на життя, оскільки, кожен працівник добровільно і на свій розсуд вирішує скільки, куди, та на який період вкласти свої чесно зароблені гроші!

*Стаття Мосійчук Т.І.,
підготовлено за аналітичними матеріалами директора Департаменту
соціального захисту Міжнародної організації праці Ізабель Ортіз
«Скасування приватизації пенсій»*